

Н.В. УШЕНКО, д.е.н., професор
 Бердянський університет менеджменту і бізнесу,
 м. Бердянськ, Україна
birsaftmen@rambler.ru

ДЖЕРЕЛА ВІДТВОРЕННЯ ЛЮДСЬКОГО КАПІТАЛУ ЯК ОСНОВА ЗАДОВОЛЕННЯ ОСОБИСТИХ ТА СУСПІЛЬНИХ ПОТРЕБ

Визначено методологічні засади забезпечення розширеного відтворення людського капіталу на основі концепції людського розвитку, висвітлено джерела відтворення людського капіталу та обґрунтовано логічно-функціональні наслідки щодо збільшення можливостей для задоволення особистих та суспільних потреб.

Ключові слова: людський капітал, потреби, відтворення, державне регулювання, джерела, накопичення, інвестиції

Н.В. Ушенко

Источники воспроизводства человеческого капитала как основа удовлетворения личностных и общественных потребностей

Определены методологические основы обеспечения расширенного воспроизводства человеческого капитала на основе концепции человеческого развития, освещены источники воспроизводства человеческого капитала и обоснованы логически-функциональные последствия по увеличению возможностей для удовлетворения личных и общественных потребностей.

Ключевые слова: человеческий капитал, потребности, воспроизводство, государственное регулирование, источники, накопление, инвестиции

N.V. Ushenko

Sources of reproduction of human capital as a basis meet personal and social needs

The article defines the methodological framework for ensuring expanded reproduction of human capital based on the concept of human development, highlighted sources of human capital reproduction and justified logically functional consequences to increase capacity to meet personal and social needs.

Keywords: human capital, needs, reproduction, government control, power, savings, investments

Впровадження в життя ідеї людиноцентризму як процесу актуалізації гуманістичних тенденцій у сучасній епосі, відходу від її раціоналістичних, прагматичних імперативів, передбачає висування особистості з її потребами та інтересами на перший рівень економічних досліджень. Значення особистості, її вмінь та навичок підвищується ще і в силу того, що на

фоні обмеженості виробничих потужностей наявність потенціалу у знань, інноваційних ідей, компетенцій, які є базовою основою людського капіталу, стають основою конкурентоспроможності країни. Трактуючи економічну сутність людського капіталу як носія системних відносин суспільного відтворювального процесу, в якому відбувається інтеграція індивідуальної форми праці в суспільну, слід зазначити важливість єдності людського капіталу із загальним процесом відтворення суспільного капіталу. Останній закладає основи для забезпечення гармонізації потреб, інтересів особистості з інтересами суспільства як передумови динамічного розвитку національної економіки. Тому вважаємо актуальним питанням пошук джерел накопичення людського капіталу, в результаті чого збільшуються можливості для задоволення особистих та суспільних потреб.

Підґрунтя теорії людського капіталу заклали зарубіжні вчені Г. Беккер, Л. Вальрас, А. Маршалл, Л. Туроу, І. Фішер, Т. Шульц, О. Добринін, С. Дятлов, К. Циренова [1-6; 12]. Окремі аспекти теорії людського капіталу розглядалися в роботах відомих вітчизняних вчених, зокрема В. Антонюк, О. Грішної, Б. Данилишина, О. Захарової, Т. Кір'ян, А. Колота, Ю. Кулікова, Л. Лісогор [7; 10-11; 13-15; 17]. У контексті вивчення людського капіталу активізувались дослідження щодо формування та задоволення особистих потреб, чому присвятили теоретичні напрацювання І. Кичко, В. Мандибуря, Н. Марущак [16; 18-19]. Водночас, незважаючи на досить численні дослідження, проблема обґрунтування найбільш доцільних джерел відтворення людського капіталу залишається і досі актуальною.

Метою цього дослідження є визначення методологічних засад забезпечення відтворення людського капіталу через розширення джерел його накопичення та обґрунтування логічно-функціонального наслідку щодо збільшення можливостей для задоволення особистих та суспільних потреб.

© Н.В. Ушенко, 2014

В умовах вільного ринку мотивація людини до відтворення її людського капіталу має реалізовуватися через розширене відтворення, яке природно поєднує економічні інтереси індивідуума та держави, що виявляється у посиленні індивідуального та суспільного інтересів. Тому за рахунок ключових факторів прогресу, закладених у самій людині, можна створити нову економічну основу сталого розвитку, який може підтримуватися протягом тривалого часу. Інвестування у формування і розвиток людського капіталу є інвестуванням в економічний розвиток, але з тією особливістю, що такі інвестиції мають стратегічний характер, тому що закладають основи економічного зростання через людський розвиток як активну складову інноваційного розвитку.

На цих засадах Н.П. Марушаком було запропоновано функціональну модель кругообігу людського капіталу, в якій відображається

взаємодія суспільних та індивідуальних інтересів у процесі інвестування в людський капітал [19, с.68]. Вона охоплює шість стадій: перша стадія – це початкове інвестування у розвиток природних здібностей індивідуума й отримання ним початкової та загальної освіти; друга стадія – виробництво людського капіталу (за аналогією з фізичним капіталом) – набуття фахової та вищої освіти; третя стадія – використання – це початок трудової діяльності та застосування знань на практиці; четверта стадія – накопичення – процес перетворення набутих знань у практичні навички і набуття певної кваліфікації; п'ята стадія – якісне відтворення здійснюється через отримання додаткового доходу від набутої кваліфікації; шоста стадія – реінвестування – це використання одержаного додаткового доходу на розвиток людських знань, здібностей, спроможностей (рис. 1).

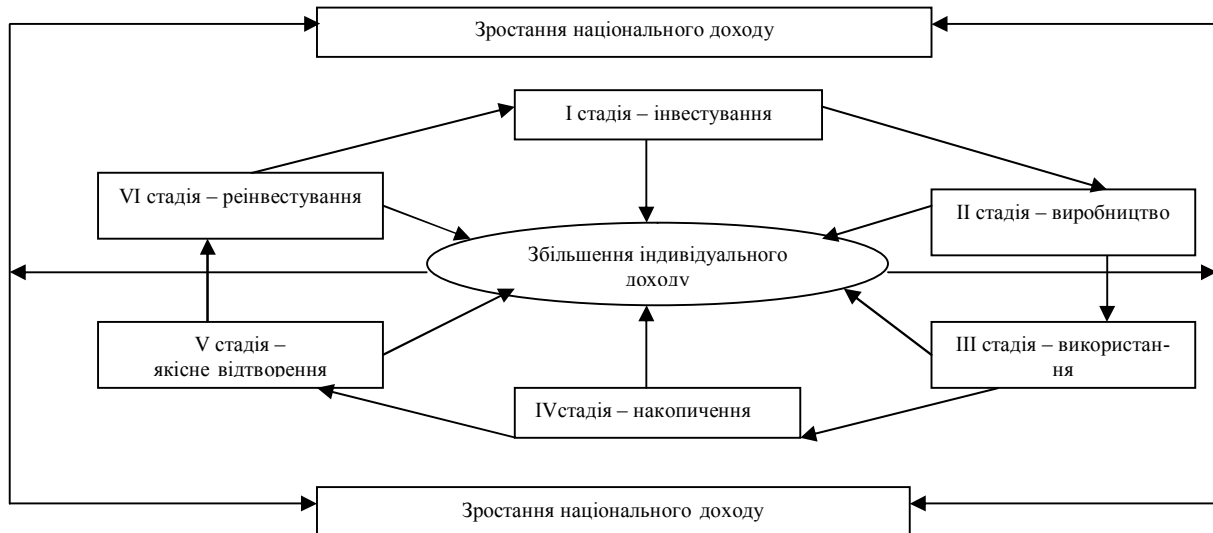

Рис. 1. Функціональна модель відтворення людського капіталу в процесі його кругообігу Джерело: [19, с.68]

Наведена функціональна модель відтворення людського капіталу в процесі його кругообігу має певну умовну послідовність, яка полягає у тому, що всі етапи в реальному житті відбуваються одночасно, і тому фіксувати процес можливо тільки в контексті окремої особистості та певного часу. Крім того, самі етапи можуть не бути послідовними, а бути з певними перервами чи запізненням. Взагалі, що стосується часової послідовності, то це питання майже не розглядається. Вся модель побудована без врахування фактору часу, тривалості життя людини, тобто без врахування проявів демографічних процесів. Хоча саме демографічні процеси можуть активно сприяти чи упо-

вільнювати формування і розвиток людського потенціалу та відповідності умовами розвитку.

Посилюється вплив глобалізаційних процесів на відтворення людського капіталу в основному через два прояви: позитивний – полягає у сприянні вільному переміщенню людського капіталу, оскільки глобалізація сприяє формуванню єдиного світового ринку праці; негативний – вільне переміщення людського капіталу провокує угруповання країн, в яких акумулюється людський капітал вищої якості. Тому питання посилення та нарощування потужності людського капіталу – проблема не індивідуального рівня, а важлива проблема державного рівня. Глобалізація для нашої кра-

їни загострює потребу створення механізму державного регулювання відтворення людського капіталу, маючи також на увазі створення умов щодо суттєвого поліпшення якості життя, забезпечення продуктивної зайнятості населення, сприяння доступу молоді до освіти, розвитку загальної та професійної культури, медичного обслуговування, за яких з'являється відчуття кожною людиною своєї значимості для держави. За таких умов концептуальні засади національної стратегії відтворення людського капіталу мають бути націлені на значні державні інвестиції в людський капітал з метою забезпечення мотивації трудової діяльності в межах національного ринку праці; доступності навчання та якості освіти, націленість освіти на формування людського капіталу, здатного ліквідувати техніко-технологічну відсталість національної економіки та забезпечити впровадження інноваційної моделі розвитку; відновлення відтворювальної функції заробіт-

ної плати.

Людський капітал формується шляхом інвестицій в людину – витрат на освіту, підготовку на виробництві, охорону здоров'я тощо. Тому перш ніж інвестувати кошти в освіту, підтримку здорового способу життя, грошові кошти необхідно отримати у вигляді доходів. Серед доходів, що залежать від трудової та підприємницької діяльності, заробітна плата займає найбільшу питому вагу (рис. 2).

За даними Державної служби статистики України середні реальні грошові доходи одного домогосподарства за рік збільшилися з 2009 р. (27644,1 грн.) до 2012 р. (45188,1 грн.), тобто на 64,5%. При цьому за даними вибіркового опитування домогосподарств (січень 2013 р.) за оцінкою матеріального добробуту до представників середнього класу віднесли себе 0,5%, до небідних, але ще не представників середнього класу – 31,5%, до бідних – 68,0%.

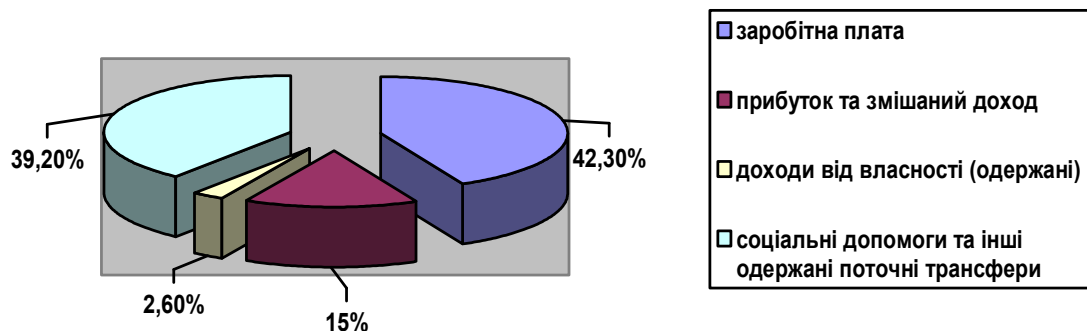

Рис. 2. Структура доходів населення України у 2012 р., %

Джерело: складено за даними Державної служби статистики України

Заробітна плата як найважливіша частка доходів виступає регулятором зайнятості, є ціною товару «робоча сила». Особливість товару «робоча сила» полягає в тому, що її власник є живим організмом з власним характером та психологією, прагне до самовираження, потребує матеріальної підтримки при несприятливій кон'юнктурі ринку. Відтворення робочої сили – процес довготривалий та дорогий для суспільства, який включає витрати на фізичне відтворення, освітню, професійну підготовку. Отже, збереження вже створеного виробничого ресурсу має бути одним з першочергових завдань в суспільстві.

Робоча сила функціонує лише в живій людині. Кількісний вираз вартості робочої сили складають затрати, які необхідні для забезпечення життєдіяльності людини, для простого та розширеного відтворення, для створення страхових гарантій та гарантій на непередба-

чвані життєві обставини. До складу вартості робочої сили входить заробітна плата, натуральні виплати, що надаються працівникам на соціальне страхування, витрати на соціально-побутове обслуговування. На думку А.В. Базилюк [8, с.36], розмір витрат при формуванні робочої сили впливають численні фактори: рівень розвитку суспільства, його інтелектуальний потенціал, міра реалізації досягнень тощо. Відповідно, вона зазначає, що саме ці фактори визначають потреби людей. Працівники повинні відпочивати, підвищувати свою кваліфікацію, підвищувати свій культурний рівень, що потребує фінансових затрат. Усе це впливає на ціну робочої сили, тобто заробітну плату.

Вартість робочої сили та її ціна залежить від рівня розвитку суспільства. У високо розвинутому суспільстві підвищуються вимоги до кваліфікації, освіти працівників. Щоб відповідати поставленим вимогам, працівник повинен

мати високий рівень життя. Роботодавці несуть значні витрати на виплату високої заробітної плати. Зниженню заробітної плати запобігають такі чинники, як недостатній рівень пропозиції висококваліфікованих працівників та той фактор, що для більшості покупців на ринку товарів заробітна плата є основним джерелом доходів. Зниження заробітної плати призводить до зниження купівельної спроможності громадян, відповідно, до зменшення обсягу реалізації продукції [16, с.14-24].

Взаємозв'язок між заробітною платою, зайнятістю, людським капіталом та особистими потребами полягає в тому, що заробітна плата як основна частина доходів населення (зростання якої напряму залежить від інвестицій в освіту), виконуючи регулятивну функцію, формує платіжний попит населення, визначає структуру і динаміку виробництва, регулює зайнятість, сприяє задоволенню основних груп потреб.

Основним чинником базової незахищеності населення виступають невисокий рівень заробітної плати, низький рівень соціальних трансфертів. Для прискорення відтворювальних процесів людського капіталу вагоме значення має підвищення реальної заробітної плати. У результаті зайнятості власники робочої сили, втілюючи у процес виробництва свої здібності, вміння, навички створюють певний обсяг новоствореної вартості. Чим вищий їх освітній, інтелектуальний рівень, накопичений у процесі інтенсифікації факторів росту людського капіталу, тим потенційно можливий розмір доданої вартості вони можуть створити. Тобто у процесі підвищення інтелектуального рівня працюючих потенційно поєднуються інтереси власників фінансового капіталу та власників робочої сили.

Вихідним моментом у складних економічних відносинах (зайнятість – заробітна плата – людський капітал) є процес формування потреб. Одним із кінцевих результатів цих взаємовідносин є задоволення конкретних потреб особистості. Незадоволення особистих потреб руйнівним чином впливає на особу, призво-

дить до мотиваційного спотворення економічної поведінки людини [18, с.33].

Нині в структурі потреб все більшого значення набувають нематеріальні потреби, зокрема інформаційні, екологічні, духовні, соціальні. Відповідно це спонукає до більш інтенсивного розвитку галузей нематеріального виробництва. У зв'язку із збільшенням нематеріальних потреб нематеріальне виробництво стає найпоширенішою сферою економіки. Інформація та знання стають головним виробничим ресурсом, а людина – носій цього фактору – набуває форми людського капіталу [22, с.371-347].

Формування людського капіталу відбувається в процесі інвестування в людину, її розвиток. У загальному розумінні всі види вкладень у людину є доцільними, оскільки сприяють зростанню продуктивності й підвищенню персоніфікованих доходів людини. Доцільним є розширення джерел накопичення людського капіталу, зокрема, крім традиційної освіти варто виділити науку, культуру, медицину, виробництво. О.В. Захарова [13, с.59], крім зазначених джерел накопичення, ще виділяє професійний розвиток та перепідготовку, інноваційну та творчу діяльність, мотивацію розвитку тощо. Вказані джерела накопичення людського капіталу тісно пов'язані з інвестуванням в освіту. Основні форми первинного інвестування – дошкільна, середня та професійна освіта, реінвестування – післядипломна освіта, навчання на робочому місці, зміцнення здоров'я і збільшення індивідуального запасу економічно доцільної інформації – це постійна інвестиційна діяльність, що розвиває людський капітал у часі. Всі ці джерела сприяють більш високому рівню задоволення духовно-інтелектуальних потреб.

За даними допоміжних рахунків освіти за освітніми рівнями витрати у 2012 р. становили 1,1% ВВП – для МСКО 0; 1,2% – МСКО 1; 2,5% – МСКО 2-4; 3,1% – МСКО 5-6. Частка витрат державного сектора на освіту становила 6,7% ВВП, що відповідає рівню розвинутих країн Європейського Союзу (табл. 1).

Таблиця 1

Допоміжні рахунки освіти України за 2007-2012 рр.

Показники	2007	2008	2009	2010	2011	2012
1	2	3	4	5	6	7
Загальна чисельність населення, млн. осіб	46,4	46,1	46,0	45,8	45,6	45,6
Загальні витрати на освіту, % від ВВП	7,42	7,42	8,48	8,41	7,50	7,88
Державні витрати на освіту, % від ВВП	5,59	5,89	6,78	6,86	6,15	6,66

Продовження таблиці 1

1	2	3	4	5	6	7
Розподіл загальних витрат за організаціями, що фінансують, %:						
державні	75,4	79,3	80,0	81,5	82,1	84,6
приватні компанії	1,1	1,0	1,0	1,0	0,8	0,7
домогосподарства	23,5	19,7	19,0	17,5	17,1	14,7
донори та ін.	-	-	-	-	-	-
Розподіл загальних витрат за провайдером освіти, %:						
Допочаткове навчання (МСКО 0)	10,3	10,7	11,2	11,7	12,6	13,6
Початкова освіта / Перший етап базової освіти (МСКО 1)	12,6	12,7	13,0	13,6	13,8	15,1
Перший етап середньої освіти / Другий етап базової освіти (МСКО 2)	18,9	18,5	19,2	18,3	17,3	17,8
Другий етап середньої освіти (МСКО 3)	9,1	8,8	7,1	7,2	7,9	8,0
Післясередня, не вища освіта (МСКО 4)	5,8	6,1	6,0	6,2	6,1	6,0
Перший етап вищої освіти (МСКО 5)	41,6	41,5	42,0	41,4	40,7	38,0
Другий етап вищої освіти (МСКО 6)	1,7	1,7	1,5	1,6	1,6	1,5

Джерело: [20, с.7]

Дані допоміжних рахунків освіти України показують, що найбільшими споживачами фінансових ресурсів є навчальні заклади, що надавали освіту за рівнями, які відповідають МСКО 0-1 та МСКО 5 та відповідно складають 28,8 та 38,0% від загальних витрат на освіту. Для забезпечення другого етапу вищої освіти (МСКО 6) було спожито лише 1,5% від загальних витрат на систему. Відмічено, що постачальниками, які надавали послуги з отримання освітніх рівнів за МСКО 0-4, в основному, споживалися кошти, що надходили з державного сектора (91-96%). Навчальні заклади, що здійснюють підготовку за освітніми рівнями МСКО 5-6, споживали кошти державного (70%) та недержавного секторів (30%). Причому, навчальні заклади, що забезпечували підготовку рівня МСКО 5, на 29% фінансувалися за рахунок коштів домогосподарств. За останні роки більшу частину студентів, прийнятих до вищих навчальних закладів, складають особи, яких зараховано для навчання на контрактній основі. Тому значна частина коштів недержавного сектора на рівні домогосподарств (74,9%) витрачається саме для забезпечення першого етапу вищої освіти (МСКО 5). За рівнями освіти витрати у 2012 р. становили 10634 грн. (МСКО 0), 10250 грн. (МСКО 1), 10250 грн. (МСКО 2), 14848 грн. (МСКО 3), 15647 грн. (МСКО 4), 19454 грн. (МСКО 5) та 45757 грн. (МСКО 6). Слід відмітити, що порівняно з 2011, 2010, 2009, 2008 та 2007 рр. середні витрати на навчання одного учня/студента збільшились відповідно на 15, 26, 52 та 73%, а з 2007 р. у 2,3 рази [7, с.8-11].

У процесі накопичення людського капіталу відбувається задоволення тієї чи іншої групи потреб. Так, у процесі вкладання коштів в освіту задовольняється потреба в освіті на рівні особистості, колективу, суспільства, нарощується людський капітал. Орієнтованість на безперервну впродовж трудового життя освіту, підвищує вимоги до системи освіти в Україні в цілому. Заклади освіти мають не тільки формувати та вдосконалювати знання, здібності, навички, вміння носія робочої сили, вони мають формувати саму особистість, індивідуальну і суспільну свідомість [9, с.59]. Заклади освіти, розвиваючи творчі здібності людини, примножують людський, духовний капітал суспільства. Освітні заклади не тільки впливають на процес виробництва, формуючи якісний рівень робочої сили, вони "... є елементом духовного виробництва, що визначається як виробництво індивідуальної та суспільної свідомості, ідей, теорій та духовних цінностей" [9, с.60]. Тобто заклади освіти впливають на формування людського капіталу, задоволення безпосередньо потреб в освіті, а також фізіологічних (отримання доходу), соціальних (кар'єрне зростання) та духовних потреб особистості.

Серед інвестицій у людський капітал пріоритетними є вкладення в охорону здоров'я. Додаткові прибутки мотивують людину до вкладень у власне здоров'я (в тому числі у профілактичні заходи). За даними Національних рахунків охорони здоров'я [21, с.7] загальні витрати на охорону здоров'я в Україні в 2003 р. склали 18,62 млрд. грн. і щорічно до 2006 р. зростали в середньому на 23% та у

2007-2008 рр. відповідно на 32% та 37%. У 2009-2012 рр. вони склали 71,4; 84,7; 95,7 та 108,9 млрд. грн., що відповідно на 13,2%, 18,7%, 12,9% та 13,8% більше, ніж у попередніх роках. Порівнюючи показники національної економіки, слід зазначити, що у 2003 р. Україна витратила 7,0% валового внутрішнього продукту (ВВП) на охорону здоров'я, у 2004 р. – 6,7%, у 2005-2007 рр. Цей показник становив 6,4%, у 2008 році – 6,7%, у 2009-2010 рр. він склав 7,8%, у 2011 – 7,4% та у 2012 р. – 7,7% (державні та приватні витрати разом з урахуванням офіційних та неофіційних прямих платежів населення). У 2012 р. надходження коштів в систему охорони здоров'я здійснювалось із трьох основних джерел:

1) державні (суспільні) кошти, які включають Зведений бюджет і соціальне страхування – 57,2% загальних витрат на охорону здоров'я (з них 75,7% складають кошти місцевих бюджетів, а 24,3% виділяє держава); 2) приватні кошти домашніх господарств, роботодавців, некомерційних організацій, що обслуговують домогосподарства – 42,6%; 3) кошти іншого світу (кошти міжнародних донорських організацій, спрямованих в систему охорони здоров'я України) – 0,2%.

Міжнародні порівняння частки державних витрат на охорону здоров'я дозволяє оцінювати місце України серед обстежених країн Євросоюзу як нижче середнього (табл. 2).

Таблиця 2

Загальні витрати на охорону здоров'я по окремих країнах

Країни	ЗВОЗ у % до ВВП (2011 р.)	Приватні витрати на охорону здоров'я у % до ЗВОЗ (2011 р.)	Витрати Уряду на охорону здоров'я у % до ЗВОЗ (2011 р.)
Україна (2012 р. НРОЗ)	7,7	42,6	57,2
Російська Федерація	6,2	40,3	59,7
Вірменія	4,3	64,2	35,8
Грузія	9,9	77,9	22,1
Казахстан	3,9	42,1	57,9
Киргизстан	6,5	40,3	59,7
Болгарія	7,3	44,7	55,3
Румунія	5,8	19,8	80,2
Польща	6,7	28,8	71,2
Словаччина	8,7	36,2	63,8
Чеська Республіка	7,4	16,5	83,5
Угорщина	7,7	35,2	64,8
Німеччина	11,1	24,1	75,9
Естонія	6,0	21,1	78,9
Іспанія	9,4	26,4	73,6
Данія	11,2	14,8	85,2

Джерело: База даних Національних рахунків охорони здоров'я ВООЗ

Одним із джерел розширення людського капіталу є вкладання інвестицій у виробництво. Наслідком таких інвестицій є створення нових робочих місць, реалізація на практиці знань та вмінь, отриманих у процесі навчання. Інвестиції у виробництво є одним із важливих передумов задоволення потреб фізичного існування, адже інвестиції у виробництво стимулюють розвиток галузей, які безпосередньо або частково орієнтовані на платіжний попит (легка, харчова промисловість тощо).

Сучасний стан відтворення людського

капіталу характеризується недостатнім рівнем економічного розвитку країни, охорони здоров'я, освіти та професійної підготовки, недосконалістю виробничих відносин у соціально-трудовій сфері, незбалансованістю національного ринку праці. Враховуючи такі реалії сьогодення, як падіння життєвого рівня, високу смертність населення, привели до того, що відтворення робочої сили в Україні перестало бути розширеним.

Основними напрямками державного регулювання відтворення людського капіталу є:

.....
<http://www.elibrary.ru/issues.asp?id=37579>

<http://www.instud.net>, <http://www.nbu.gov.ua/>

використання нових технологій, ефективно використання трудових і матеріальних ресурсів, підвищення продуктивності праці, удосконалення структури управління; розширення зайнятості та підвищення конкурентоспроможності робочої сили, обмеження загрози зростання безробіття (особливо молоді), запровадження гнучких форм зайнятості, розширення вторинної зайнятості; розвиток підприємництва, самостійної зайнятості, сприяння зменшенню розшарування населення за рівнем доходів та удосконалення державного регулювання мінімальних соціальних стандартів; удосконалення соціальної політики держави шляхом прийняття на законодавчому рівні антикризових заходів щодо запобігання зниження рівня життя населення та соціального захисту незабезпечених верств населення.

Отже, принципово новий підхід, покладений у концепцію людського розвитку, полягає в тому, що за сучасних умов досягнутий рівень добробуту має розглядатися як можливість людей вести таке життя, яке вони вважають необхідним, а не лише за рівнем душевого доходу. Дохід повинен розглядатися не як кінцева мета, а як важливий засіб, який дозволяє розширити людський вибір в отриманні освіти, можливостей тривалого і здорового життя, формуванні такого способу життя, яке людина вважає найбільш відповідним її розумінню і потребам. Людський розвиток розглядається як мета і критерій суспільного прогресу. За цією концепцією, людський розвиток одночасно є процесом поширення людського вибору і досягнутого рівня добробуту людей. А можливості розширення вибору можуть охоплювати різні напрямки людського розвитку, які історично змінюються. Тобто основна ідея концепції людського розвитку полягає в тому, що люди стають об'єктом державної політики і одночасно важливим інструментом свого власного розвитку і поширення вибору способів життя. Загалом у результаті розширення джерел накопичення людського капіталу досягається зростання макропоказників національної економіки, доходів населення, а, отже, і фінансових можливостей для задоволення особистих потреб.

Висновки та перспективи подальших досліджень:

1. Людський капітал як економічна категорія є носієм системних відносин відтворювального процесу суспільства, в якому відбувається включення індивідуальної форми праці в суспільну. Це дозволяє органічно поєднувати

людський капітал із загальним процесом відтворення капіталу як чинника та умови забезпечення динамічного розвитку. Тому на засадах системного підходу відтворення людського капіталу доцільно розглядати у взаємозв'язку всіх фаз цього процесу: формування, розподілу, розвитку, використання. У контексті теорії людського капіталу можна стверджувати, що досягнення традиційних макропоказників (ВВП на душу населення) є не кінцевою метою виробництва, а засобом для задоволення особистих потреб.

2. Концептуальними засадами стратегії відтворення людського капіталу має бути проведення цілеспрямованої державної політики на збільшення інвестицій в нього, розширення доступності навчання та забезпечення якості освіти, її спрямованості на формування інноваційно-орієнтованого людського капіталу з метою посилення мотиваційних важелів та якісних змін щодо нарощування потужності людського капіталу, здатного ліквідувати техніко-технологічну відсталість національної економіки та забезпечити впровадження інноваційної моделі розвитку, відновлення відтворювальної функції заробітної плати як ціни робочої сили.

3. Підвищення ефективності використання людського капіталу можливе через посилення соціально-економічної політики держави щодо: подолання бідності, зменшення розшарування населення, запровадження гнучкої податкової політики; раціоналізації соціальних трансфертів; орієнтації на потужність середнього класу; легалізації тіньової діяльності і незареєстрованих доходів; поглиблення на засадах соціального партнерства співпраці з об'єднаннями роботодавців та профспілок у соціальній сфері, підвищенні їх ролі у колективно-договірному регулюванні праці, поліпшення умов праці тощо. Це сприятиме побудові в Україні соціально-орієнтованої ринкової економіки європейського типу та поширенню сучасних європейських стандартів якості життя.

Література

1. Becker G.S. Investment in Human Capital: A Theoretical Analysis / G.S. Becker // Journal of Political Economy. – 1962. – Vol. 70(5). – P. 9-49.
2. Fisher I. The Nature of Capital and Income / Irving Fisher. – L.: Macmillan&Co., 1927.
3. Marshall A. Principles of Economics / Alfred Marshall. – N.Y.: Macmillan Co., 1959.
4. Schultz T.W. Investment in human capital /

T.W. Schultz // The American Economic Review. – 1961. – Vol. 51. – P. 1-17.

5. Thurow L. Investment in Human Capital / L. Thurow. – Belmont: C&C, 1970. – 317 p.

6. Walras L. Etudes d'economie politique appliquee / Leon Walras // Theorie de la production de la richesse sociale. – Lausanne, Paris, 1898.

7. Антонюк В.П. Формування та використання людського капіталу в Україні: соціально-економічна оцінка та забезпечення розвитку: моногр. / В.П. Антонюк; НАН України, Ін-т економіки пром-сті. – Донецьк, 2007. – 348 с.

8. Базиліук А.В. Регулирование заработной платы и цен / А.В. Базиліук. – К.: Знання України, 1993. – 143 с.

9. Боголіб Т. Характер і особливості ринкових відносин у системі вищої школи / Т. Боголіб // Підприємництво, господарство і право. – 2006. – № 6. – С. 57-61.

10. Грішнова О.А. Людський капітал: формування в системі освіти і професійної підготовки: моногр. / О.А. Грішнова. – К.: Знання, КОО, 2001. – 254 с.

11. Данилишин Б. Інтелектуальні ресурси в економічному зростанні: шляхи поліпшення їх використання / Б. Данилишин, В. Куценко // Економіка України. – 2006. – № 1. – С. 71-79.

12. Добрынин А.И. Человеческий капитал в транзитивной экономике: Формирование, оценка, эффективность использования / А.И. Добрынин, С.А. Дятлов, Е.Д. Цыренова; Санкт-Петербург. гос. ун-т экон. и финансов. – СПб.: Наука, 1999. – 309 с.

13. Захарова О.В. Управління інвестуванням у людський капітал: методологія, оцінка, планування / О.В. Захарова. – Донецьк: ДВНЗ ДонНТУ, 2010. – 378 с.

14. Колот А. Інноваційна праця та інтелектуальний капітал у системі факторів формування економіки знань / А. Колот // Україна: аспекти праці. – 2007. – № 4. – С. 4-9.

15. Кір'ян Т. Нове в теорії, методології та практиці людського капіталу / Т. Кір'ян, Ю. Куліков // Україна: аспекти праці. – 2008. – № 4. – С. 26-31.

16. Кичко І.І. Особисті потреби: регуляторні механізми формування та забезпечення / І.І. Кичко. – Чернігів: Чернігівський державний інститут права, соціальних технологій та праці, 2010. – 258с.

17. Лісогор Л.С. Освітні детермінанти розвитку людських ресурсів в Україні / Л.С. Лісогор // Україна: аспекти праці. – 2008. – № 8. – С. 29-33.

18. Мандибура В.О. Рівень життя населення України та проблеми реформування механізмів його регулювання / В.О. Мандибура. – К.: Парламентське вид-во, 1998. – 256 с.

19. Марущак Н.П. Стратегія інноваційно-інвестиційного розвитку держави та її вплив на людський капітал / Н.П. Марущак // Вісник Хмельницького національного університету. – 2006. – Т.2. – №5(84). – С.64-70.

20. Національні рахунки освіти України у 2012 році [статистичний бюлетень] / Державна служба статистики України. – К., 2014. – 73с.

21. Національні рахунки охорони здоров'я (НРОЗ) України у 2012 році [статистичний бюлетень] / Державна служба статистики України. – К., 2014. – 192с.

22. Чухно А.А. Інституціонально-інформаційна економіка / А.А. Чухно, П.М. Леоненко, П.І. Юхименко. – К.: Знання, 2010. – 687 с.

References

1. Becker, G.S. (1962) Investment in Human Capital: A Theoretical Analysis // Journal of Political Economy, vol. 70(5), 9-49.

2. Fisher, I. (1927) The Nature of Capital and Income. – L.: Macmillan&Co.

3. Marshall, A. (1959) Principles of Economics. – N.Y.: Macmillan Co.

4. Schultz, T.W. (1961) Investment in human capital // The American Economic Review, vol. 51, 1-17.

5. Thurow, L. (1970) Investment in Human Capital. – Belmont: C&C. – 317 p.

6. Walras, L. (1898) Etudes d'economie politique appliquee // Theorie de la production de la richesse sociale. – Lausanne, Paris.

7. Antonuk, V.P. (2007) Formuvannya ta vikoristannya liuds'kogo kapitalu v Ukrainy: sotsial'no-economichna otsinka ta zabezpechennya rozvitku: *monograf.*; NAN Ukrainy, Int ekonomiki prom-sti. Donets'k [in Ukrainian].

8. Baziljuk, A.V. (1993). *Regulirovanie zarabotnoj platy i cen [Regulation of wages and prices]*. Kyiv: Znanie Ukrainy [in Ukrainian].

9. Boholib, T. (2006). Kharakter i osoblyvosti rynkovykh vidnosyn u systemi vyschoi shkoly [The nature and characteristics of market relations in higher schools] *Pidpriemnytstvo, hospodarstvo i pravo [Business, Economy and Law*, 6, 57-61 [in Ukrainian].

10. Grichnova, O.A. (2001) Liuds'kiy kapital: formuvannya v sistemi osviti i profesynoy pidgotovki: *monograf.* Kyiv: Znanya [in Ukrainian].

11. Danilichin, B. (2006) Intelektual'ni resursi

v ekonomichnomu zrostanti: chlyachi polipchen-nya ych vikoristannya // *Economika Ukrainy*, 1, 71-79 [in Ukrainian].

12. Dobrinin, A.I. (1999) Chelovecheskiy capital v tranzitivnoy ekonomike: Formirovaniye, otsenka, effektivnost' ispol'zovaniya; *Sankt-Peterburg. gos. un-t econ. i finansov. Sankt-Peterburg*: Nauka [in Russian].

13. Zakharova, O.V. (2010). Upravlinnia investuvanniam u liuds'kyj kapital: metodolohiia, otsinka, planuvannia [Management of investment in human capital: methodology, evaluation, planning]. Donets'k: DVNZ DonNTU [in Ukrainian].

14. Kolot, A. (2007) Innovatsiyna pratsya ta intelektualniy capital u sistemi factoriv formuvannya ekonomiki znan' // *Ukraina: aspekti pratsi*, 4, 4-9 [in Ukrainian].

15. Kiryan, T. (2008) Nove v teorii, metodologii ta praktitsi liuds'kogo kapitalu // *Ukraina: aspekti pratsi*, 4, 26-31 [in Ukrainian].

16. Kychko, I.I. (2010). Osobysti potreby: rehuliatorni mekhanizmy formuvannia ta zabezpechennia [Personal needs: regulatory mechanisms for the formation and maintenance]. Chernihiv: Chernihivskiy derzhavnyy instytut prava, sotsial'nykh tekhnolohij ta pratsi [in Ukrainian].

17. Lisogor, L.S. (2008) Osvitni determinanti rozvitku liuds'kykh resursiv v Ukraini // *Ukraina: aspekti pratsi*, 8, 29-33 [in Ukrainian].

18. Mandybura, V.O. (1998). Riven' zhyttia

naseleння Ukrainy ta problemy reformuvannia mekhanizmiv joho rehuliuвання [The standard of living of the population of Ukraine and the problem of reforming the mechanisms of its regulation]. Kyiv: Parlaments'ke vyd-vo [in Ukrainian].

19. Maruschak, N.P. (2006). Stratehiia innovatsijno-investytsijnoho rozvytku derzhavy ta ii vplyv na liuds'kyj kapital [Strategy innovation and investment development of the state and its impact on human capital] *Visnyk Khmel'nyts'koho natsional'noho universytetu [Journal of Khmelnytsky National University]*, 2, 5(84),64-70 [in Ukrainian].

20. Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy. (2014). *Natsional'ni rakhunky osvity Ukrainy u 2012 rotsi [National Accounts of Education of Ukraine in 2012]*. Kyiv: Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy [in Ukrainian].

21. Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy. (2014). *Natsional'ni rakhunky okhorony zdorov'ia (NROZ) Ukrainy u 2012 rotsi [National Health Accounts (NHA) in Ukraine in 2012]*. Kyiv: Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy [in Ukrainian].

22. Chukhno, A.A., Leonenko, P.M., Yukhymenko, P.I. (2010). Instytutsional'no-informatsijna ekonomika [Institutional and information economics]. Kyiv: Znannia [in Ukrainian].

Статья поступила в редакцию 20.03.2014

I.O. KIRNOS, к. держ. упр., доцент

ДВНЗ «Донецкий национальный технический университет»,

м. Донецьк, Україна

inna_kirnos@mail.ru

СПІВВІДНОШЕННЯ СОЦІАЛЬНОГО ТА ЕКОНОМІЧНОГО В СУСПІЛЬНОМУ РОЗВИТКУ: СИСТЕМАТИЗАЦІЯ СВІТОВОГО ДОСВІДУ

Систематизовано світовий досвід взаємовпливу соціального та економічного аспектів у суспільному розвитку країн. Розкрито чотири теоретичні підходи до оцінки ролі соціальних програм та їхнього впливу на економічний розвиток: соціальний захист як інструмент економічної політики, гуманітарний підхід благодійності, неоліберальний та соціальних інвестицій. Доведено наявність складного діалектичного зв'язку та взаємообумовленості понять «соціальний захист» та «економічне зростання». Виявлено наявність позитивного впливу соціальних інвестицій на економічне зростання.

Ключові слова: соціальна держава, соціальний захист, соціальні видатки, економічний

розвиток, соціальні інвестиції, державне втручання, соціальний розвиток

И.А. Кирос

Соотношение социального и экономического в общественном развитии: систематизация мирового опыта

Систематизирован мировой опыт взаимовлияния социального и экономического аспектов в общественном развитии стран. Раскрыты четыре теоретических подхода к оценке роли социальных программ и их влияния на экономичес-

© I.O. Kirnos, 2014

<http://www.elibrary.ru/issues.asp?id=37579>

<http://www.instud.net>, <http://www.nbu.gov.ua/>